

Героїчна оборона Києва 1941 року

Виношуючи плани світового панування, Гітлер розглядав війну проти Радянського Союзу як найважливішу ланку в досягненні своїх планів. Підписуючи з Радянським Союзом пакт про ненапад 23 серпня 1939 року, Гітлер і не збирався його виконувати. Він тільки обирав вдалий момент для нападу. Уже в липні 1940 року він дає вказівку командуванню сухопутних сил приступити до розробки плану війни проти СРСР, який одержав кодову назву план "Барбаросса". В його основі лежала концепція "бліскавичної" війни .

22 червня 1941 року о 3 годині 30 хвилин ранку 190 німецьких та союзних дивізій без оголошення війни вдерлися на територію Радянського Союзу через кордон західної України. Близько 5,5 млн. солдат і офіцерів німецької армії почали боротьбу проти СРСР.

У лавах радянської армії перебувало на початку війни близько 5,4 млн. чол. За перші тижні війни її чисельність зростає ще на 3.5 млн. солдатів. Радянські війська у західних прикордонних округах налічували 2,9 млн. солдатів і офіцерів, Київського Особливого Військового округу .

Загальне стратегічне завдання плану "Барбаросса"- "завдати поразки Радянському Союзу у швидкоплинній кампанії ще до того, як буде закінчено війну проти Англії". Взагалі, суть плану "Барбаросса" був у максимальному використанні помилки радянського командування (зосередження майже всієї кадрової армії на західному кордоні). За даними розвідки, гітлерівці знали, що Сталін вважає Південно - західний напрямок головним, і що він зосередив там більшу частину своїх танків. Тому вони вирішили вважати Південно-західний напрямок теж головним, але ізольованим від інших. Гітлер знав, що по кількості танків Київський військовий округ перевершує всі танкові війська Вермахту, але німці володіли і іншою інформацією. Вони, наприклад, знали, що моторизація й радіофікація перебувають у Червоній Армії в "зародковому стані", що командири ще погано вміють керувати великими з'єднаннями в умовах

сучасної маневреної війни. У них уже був досвід розгрому кількісно і якісно переважаючих їх сил - кампанія у Франції. Тепер вони мали намір повторити цей успіх у Росії. У групі армій "Південь" (командуючий - фельдмаршал Рунштедт, начальник штабу - Зоденштерн), на 22 червня 1941- го року налічувалося півтора мільйона солдатів (разом із солдатами країн - сателітів), зведених у двадцять шість піхотних , п'ять танкових , дві моторизовані, чотири легкі , три охоронні й одну гірську дивізію німців і тринадцять дивізій і три бригади румунів. Окремо діяв угорський корпус і словацька бригада. Що стосується танків, то в першій танковій групі генерал-полковника Клейста за штатом повинно було бути вісімсот танків, але реально їх було трохи менше. Крім того, у піхотних дивізіях теж були танки, так звані танки супроводу піхоти, їх кількість дотепер нез'ясована. Але їх було чимало, наприклад німецька Одинадцята армія атакувала Кишинів приблизно ста танкам [1].

В основу задуму було покладено ідею "розколоти" фронт головних сил радянської армії, зосередженої в західній частині країни, швидкими й глибокими ударами потужних рухливих угруповань північніше й південніше Прип'ятських боліт і, використовуючи цей прорив, знищити роз'єднані угруповання ворожих військ". Планом передбачалося знищення основної маси радянських військ на захід від рік Дніпро й Західна Двіна, не допустивши їх відходу в глиб країни. У розвиток плану "Барбаросса" головнокомандуючий сухопутних військ 31 січня 1941 року підписав директиву по зосередженню військ [13].

Згідно цієї директиви на восьму добу німецькі війська мали вийти на рубіж Каунас, Барановичі, Львів, Могилів-Подільський. На двадцяту добу війни вони повинні були захопити територію й досягти рубежу: Дніпро до району південніше Києва, Мозир, Рогачов, Орша, Вітебськ, Великі Луки, південніше Пскова, південніше Пярну. Після цього впливала пауза тривалістю двадцять днів, під час якої передбачалося зосередити й перегрупувати з'єднання , дати відпочинок військам і підготувати нову базу постачання. На сороковий день війни мала початися друга фаза наступу . У ході її намічалось захопити Москву, Ленінград і Донбас [12].

У остаточному плані операції була зазначена лінія Архангельськ – Волга – Астрахань, однак німецький Генеральний штаб так далеко операцію не планував. У

плані "Барбаросса" докладно викладалися завдання груп армій і армій, порядок взаємодії між ними і з військами союзників, а також із військами повітряних сил і військово-морського флоту та завдання останнім. На додаток до директиви про наступ німецької армії був розроблений ряд документів, у тому числі оцінка Радянських Збройних Сил, директива по дезінформації, розрахунки часу на підготовку операції, спеціальні вказівки тощо.

У підписаної Гітлером директиві № 21 у якості самого раннього строку нападу на СРСР називалася дата 15 травня 1941 року. Пізніше через відволікання частини сил вермахту на Балканську кампанію черговою датою нападу на СРСР була названо 22 червня 1941 року (остаточний наказ віддано 17 червня). Такий розвиток ситуації дозволив би Німеччині забезпечити захист від радянських нальотів із Криму на розроблювальні в Румунії родовища нафти, опанувати новими вугільними запасами на Україні й створити передумови для наступного удару на родовища нафти на Кавказі. Радянське командування, однак, припускало, що головний удар німецьких військ ще восени прийде на московський напрямок і саме на ньому зосереджувало головні оборонні сили.

Вже 22 червня, у перший день війни, фашистська авіація бомбардувала Київ. Тисячі киян пішли до лав Червоної Армії. До 25 червня тільки в Київській області було створено 62 винищувальних батальйони загальною чисельністю 11422 чол., а в самому Києві до 8 липня було сформовано 13 винищувальних батальйонів загальною чисельністю близько 3500 людей. Крім того, було сформовано 19 загонів народного ополчення, загальною чисельністю близько 33 тисяч осіб. Крім цього, Київським обкомом і міськкомом ЛКСМУ в першій половині липня було сформовано міський, так званий "комсомольський" винищувальний полк у складі дев'яти рот - по одній роті від кожного району міста, загальною чисельністю 1450 людей. ". 8 липня 1941 року для посилення оборони м. Києва наказом Командуючого військами ПЗФ був сформований бронетанковий полк із курсантів і офіцерів Київського Танкового Училища [9].

24 червня ЦК ВКП(б) ухвалив рішення щодо створення винищувальних батальйонів для боротьби з диверсантами й парашутистами супротивника. Буквально протягом 25

червня винищувальні батальйони були сформовані в кожному районі міста й негайно приступилися до виконання бойових завдань .

Потерпівши невдачу в спробі ввірватися в Київ із заходу, гітлерівці намагалися завдати удару з боку Білої Церкви, Фастова й у напрямку Васильків - Київ. Але й тут радянські воїни трималися міцно. У напружених боях, стримуючи й вимотуючи чисельно переважаючого супротивника, повільно відходили окремі частини до переднього краю Київського укріпрайону, до Дніпра. До кінця липня гітлерівці не змогли з ходу прорвати передній край нашої оборони[4].

Перший повітряний наліт на Київ, Житомир і інші міста України був зроблений рано вранці 22 червня 1941 року. Перше бомбардування Києва було досить прицільним. Цілеспрямовано атакувалися штаб округу (він напередодні вночі виїхав у Проскурів), військові й промислові об'єкти. І в наступних багаторазових нальотах, аж до здачі столиці України, цивільні об'єкти Києва постраждали мало. Запеклі повітряні бої точилися навколо Києва усі 71 дні оборони [14].

Після боїв у перших числах серпня на фронті під Києвом установився відносний затишок. Німці пішли в обхід, а радянське командування випустило з уваги цей факт. Коли ж танкові колони вермахту обрушилися з району Кременчука на тили Південно-західного фронту, відновити положення було вже вкрай важко. У ситуації , що склалася в ніч на 18 вересня 1941 р. Сталін дозволив залишити Київ. Але було вже пізно: у той момент німці остаточно замкнули кільце оточення.

Поразка військ Південно-західного фронту з'явилася справжньою катастрофою для Червоної Армії. На 1 вересня 1941 року без фронтових резервів, запасних частин і тилів у складі Південно-західного фронту налічувалося 752-760 тис. чоловік, 3 923 знаряддя й міномета, 114 танків і 167 бойових літаків. До моменту оточення в “казані” опинилися 452,7 тис. чоловік, 2 642 знаряддя, 1 225 мінометів, 64 танка. До 2 жовтня з оточення вийшли майже 15 тис. людей . За німецьким даними під Києвом до 24 вересня було взято в полон 665 тис. чоловік. У це число також увійшли бійці й командири Брянського фронту, полонені в серпні-вересні. За даними, опублікованим в 1993 Генеральним штабом Збройних Сил РФ, у Київській оборонній операції Червона Армія втратила понад 700 тис. чоловік, з них 627,8 тис. безповоротно[5].

Важка поразка й великі втрати , понесені військами Південно-західного фронту на завершальному етапі Київського бою, значно погіршили і без того складну для Червоної Армії загальну обстановку на радянсько-німецькому фронті . Були загублені Київ і частина Лівобережної України. Для супротивника відкрилася можливість розбудовувати навалу в глиб Лівобережної України, на Харків і Донбас і перекидати значні сили на московський напрямок . Ставка Верховного Головнокомандування змушена була для відновлення Південно-західного фронту виділити дорогоцінні резерви. Наслідки були трагічні. Але навіть ця важка поразка ані трошки не применшує величезного значення оборони столиці України. Героїчна оборона Київ мала величезне воєнно-стратегічне значення. Завзяті й тривалі бої під Києвом, як і оборона інших радянських міст, примусили гітлерівське командування змінити первісні ретельно продумані блискавичні плани війни. Але головне полягало в тому , що в цих оборонних боях, у найважчий період Вітчизняної війни, Червона Армія, незважаючи на серйозні невдачі й змушений відступ, вимотувала й знекровлювала супротивника, перемелювала його кадрові частини, знищувала бойову техніку, підривала його подальші наступальні можливості, виграючи необхідний час для мобілізації сил радянського народу на боротьбу проти фашистських загарбників. Все це створило необхідні умови для наступного переходу радянських військ у стратегічний контрнаступ. За час боїв під Києвом улітку 1941 року війська фашистської Німеччини тільки на рубежах Київського укріпленого району втратили більш 100 тисяч солдат і офіцерів, близько 200 літаків і сотні танків. Запеклі бої на київському напрямку не тільки завдали величезних втрат ворогу , але й затримали його просування вперед на схід більш ніж на два з половиною місяці. Вийшовши на близькі підступи до Києва 9 липня 1941 року, німецько-фашистські війська зуміли повністю опанувати містом лише після тривалих запеклих боїв 21 вересня, коли радянські війська, у зв'язку з обставинами, що створилися на інших ділянках фронту, за наказом командування відійшли на нові позиції. Оборона столиці України відволікла великі сили супротивника, що наступали па західному стратегічному напрямку , і дуже вплинула на результат боїв під Москвою, а також на зрив німецько-фашистських

планів "бліскавичної війни" проти Радянського Союзу. Про це свідчать і висловлення гітлерівських генералів.

Київ, який героїчно боровся протягом серпня — вересня 1941 року, був центром активних оборонних боїв військ Південно-Західного фронту, ядром і базою стійкої оборони радянських військ на лінії середньої течії Дніпра — від гирла річки Прип'ять до міста Кременчука, наріжним каменем всієї оборони на Південно-Західному стратегічному напрямі радянсько-німецького фронту. Разом з тим він був небезпечним для фашистів плацдармом наших військ на Правобережній Україні, що загрожував правому флангу центрального угруповання німецько-фашистських військ.

Для організації глибокого обходу Києва і захоплення його ставка Гітлера всупереч своїм стратегічним планам повернула також з'єднання 1-ї танкової групи і 17-ї армії, призначені за планом «Барбаросса» для удару в південному напрямі — на Донецько-Криворізький басейн і Ростов, і направила їх для удару з кременчуцького плацдарму в північному напрямі назустріч танковій групі Гудеріана. Ця південна група німецько-фашистських військ після закінчення боїв на схід від Києва була настільки виснажена, що вже не мала достатньої сили для того, щоб повністю оволодіти Донбасом. Відтягнення великих сил групи армій «Центр» на проведення київської операції і затримання їх на такий тривалий час у районі Києва зривало стратегічні плани гітлерівського командування, зводило нанівець його розрахунки завершити війну проти Радянського Союзу до настання зими.

Про те, що героїчна оборона столиці України дуже вплинула на розвиток подальших подій на фронтах і особливо подій під Москвою, а також зірвала німецько-фашистські плани «бліскавичної» війни проти Радянського Союзу, свідчать визнання самих гітлерівських генералів. Ось що пише про київську операцію гітлерівський генерал Бутлар: «...Через неї німці втратили кілька тижнів для підготовки і проведення наступу на Москву, що, очевидно, немало сприяло його провалу». Колишній начальник генерального штабу сухопутних військ фашистської Німеччини генерал-полковник Гальдер назвав битву під Києвом «найбільшою стратегічною помилкою у східному поході».

Безприкладна за мужністю оборона Києва внесла також певний вклад і в досягнення економічної перемоги Радянського Союзу над фашистською Німеччиною. Затримавши просування противника на схід на 83 дні, вона зірвала плани гітлерівського командування з ходу форсувати Дніпро і ще влітку 1941 року захопити лівобережну Україну і Донбас. В результаті цього було виграно необхідний час для планомірної евакуації промислового устаткування, запасів сировини, продовольства та інших матеріальних і культурних цінностей не тільки з Києва, але також з Харкова і Донбасу, одержано можливість зібрати і евакуювати в глиб країни значну частину багатого врожаю 1941 року з лівобережних районів України і цим поповнити свої продовольчі запаси. А головне, тривала героїчна оборона Києва дала змогу евакуювати на схід значну частину населення України.

Стійка і тривала оборона столиці України стала прикладом величезної мужності, беззавітної хоробрості й відваги воїнів Червоної Армії і народних ополченців, які ціною свого життя захищали свободу і незалежність соціалістичної Батьківщини.

Тільки через двадцять років український народ отримав подяку у вигляді визнання героїзму при обороні Києва медаль “ за Оборону Києва ” була затверджена 21 червня 1961 року останньою із медалей за оборону в Другий світовій війні [11].

Список використаної літератури:

1. Військові втрати слов'янських народів СРСР у роки Великої вітчизняної війни (1941-1945). Король В.Ю. // Трибуна. - 2000. - № 9-10. - С.32.
2. Воєнно-історичний журнал №12, 1987
3. " Героический Киев". /Сост.Автомонов П.Ф., Київ, "Політ видання України", 1982.
4. " Документи й матеріали. Хід подій .Україна. ". /Під ред.Замлинского В.А. Г.,О. Київ, "Україна", 1991
5. Історія України . М. В. Коваль, С. В. Кульчицький, Ю. О. Курносів. - К. О., "Райдуга", 1992.
6. Історія України: Події. Факти. Дати. В. Крушинський, Ю. Левенець. - К. О. 1992.
7. Історія України. Коляда Й. А., Сушко О. О. 1995
8. "Історія Київського військового округу" Київ 1963

9. "Літо 1941. Україна" Київ, "Україна", 1991.
- 10." Місто-Герой Київ". Київ, 1975.
- 11.Новий довідник Історія України ,Київ, “Казка ”,2006
- 12.Трагедія військовополонених на окупованій території України в 1941-1944 роках. - Король В.Ю. К., 2002. -С.30.
- 13."У битві за Київ". Збірник ./Під ред. Пашко Я.Ю. Київ, "Молодь", 1973.
- 14."Фронт під крилом" Київ, Степанюк Ю.П. "Генеза", 1995.
15. Шляхами віків: Довідник з історії України М. Котляр, С. Кульчицький. -К. 1993.

Робота присвячена героїчній 72 денній обороні Києва, яка затримала наступ на головному напрямку, на Москву. Описано початок Великої Вітчизняної Війни, події які розгорнулися на південно-західному фронті. Висвітлено героїзм радянських людей, який довго замовчувався через політичну ідеологію.

The work is dedicated to the heroic 72 day defense of Kyiv, which delayed the assault on the main line, to Moscow. We describe the beginning of the Great Patriotic War, the events that unfolded on the southwestern front. Deals with the heroism of the Soviet people, who long hushed by a political ideology.